

Mads Lerche fra Vindinge hængt som æreløs tyv i 1475

Tyveri var fra gammel tid en alvorlig forbrydelse og straffedes normalt med hængning. Fængsler fandtes ikke. Det var derfor slemt for Mads Lerche fra Vindinge, da han og hans bror Ole under et besøg hos deres gamle far i Vindinge blev arresteret af Roskildes byfoged, Oluf Jepsen, og anklaget for tyveri af et par stude, som de havde solgt i Slagelse, måske i håb om ikke at blive genkendt. ”Anmeldelsen” til byfogeden kom fra 2 mænd fra Vindinge og studenes ejer, Jep Kandestøber fra Roskilde.

Sagen havnede efter henrettelsen for Kongens Retterting, hvis protokoller er bevaret. Derfor kender vi den i dag, dog med visse huller i vor viden.

Brødrene blev efter arrestationen ført til Haraldsborg. Men lensmanden her, Johan Fikkese til Broholm, var bortrejst, og sagen blev derfor udsat, og brødrene løsladt mod at stille ”borgen” (kaution). Bortset fra fangehullet var Haraldsborg på den tid næppe meget andet end en ”ladegård” med avlsbygninger, så Johan Fikkese har sikkert opholdt sig dér mindst muligt. Kort efter kunne han ombytte lenet med Ravensborg på Lolland, som var lettere at nå til søs fra hans hovedgård på Sydøstfyn.

Der fulgte en ny arrestation og løsladelse, hvorefter brødrene samme aften gik til Jep Kandestøbers gård og begik vold og hærværk. Kort efter blev de endnu engang under tumultagtige omstændigheder pågrebet hjemme hos faderen i Vindinge – denne gang af sagsøgerne! - og bagbundne ført til Haraldsborg, hvor Mads Lerche blev sat i ”stok og jern”. ”Stokken” var to planker, som kunne samles med huller til benene, ”jernet” klarede resten. Det var dengang i høj grad op til de forurettede selv at finde og indbringe tyveknægte – næsten som i dagens Danmark.

Herefter gled Ole Lerche ud af sagen, og Mads Lerche og hans bagland appellerede til Sjællands Landsting i Ringsted. Mads skulle nu være fredlyst, til landstinget havde behandlet sagen.

Men ”anden mandagen næstefter” blev Mads Lerche ført for Sømme Herredsting, som holdtes under åben himmel i ”Latinerhaven” bag Roskilde Gymnasium. Roskilde købstad havde selv to domstole, bytinget og rådstueretten, mens Sømme Herred omfattede sognene omkring byen. Vindinge lå jo i Tune Herred, og vi må derfor regne med at tyveriet skete i Sømme Herred.

I mellemtiden havde Jep Kandestøber foranstaltet sin egen undersøgelse. Han havde været en tur på rådhuset i Slagelse for at samle vidnesbyrd i sagen om de stjålne stude. Her kunne et vidne fortælle, at Mads Lerche en fredag aften havde lånt hans hus og den følgende dag solgt to stude på torvet for klæde, salt og penge. Vidnet kunne også identificerede de to stude – ”den ene blegrød med en hvid streg over ryggen, den anden rødbrøget og med hvidt hoved og horn”. Jep Kandestøber fik en vidneerklæring med hjem som han nu fremlagde for herredsretten.

Her fandt de 18 tingmænd eller nævninger Mads Lerche skyldig i kvægrøveri, hvor straffen som sagt normalt var hængning. Da lensmanden spurgte sagsøgerne, om de

ønskede straffen fuldbyrdet, var svaret ja, og Mads blev hængt som æreløs tyv og begravet i uindviet jord på galgebakken nær Haraldsborg.

Dette sidste forløb må være gået hurtigt, for Mads Lerches bagland nåede ikke at reagere, før henrettelsen var en kendsgerning. Til gengæld trådte brødrenes godsejere frem bag fremførelsen af en klage til Kongens Retterting over rettergangen ved herredstinget. Ellers var den næppe nået så langt. Mads havde været fæster under Peder Bille til Svanholm, som var hovedklager. Ole Lerche var fæster under den knap så fornemme Oluf Jensen Halvegge, kannik ved Roskilde Domkirke. Den 3. klager var Oluf Jensens bror. Peder Jensen Halvegge til Vallekilde.

Kongens Retterting bestod normalt af kongen som dommer og medlemmer af rigsrådet som hans rådgivere. Det blev denne gang holdt på Gråbrødre Kloster i København ”udi den lille stue” i nærværelse af kongen, Christian 1., tronfølgeren Hans, Roskildebispens Oluf Mortensen, domkirkens provst og kantor, flere klosterforstandere, en lang række adelsmænd og sagens parter, herunder Mads Lerches ”nærfrænder”, Peder og Niels Lerche fra Vindinge. Sagen var nok tidstypisk med dens blanding af selvtægt og organiseret ordensmagt. Juridisk endte den med, at dødsdommen blev omstødt! Herredsfogeden blev dømt til at grave Mads Lerches lig op fra galgebakken, så han kunne få en anstændig begravelse i indviet jord, sandsynligvis på Vindinge kirkegård. Det kan synes en ringe oprejsning, men frygten for, at en nær slægtning skulle ende i helvede, var dyb og reel.

Vi er jo endnu i den katolske tid, så herredsfogeden og alle 18 nævninger skulle skrifte og faste og desuden betale store bøder for domfældelsen og de ulovlige arrestationer – også til ”bonden”, hedder det, han må være brødrenes gamle far.

Selve spørgsmålet om straf for at have gennemført henrettelsen trods appellen til landstinget blev udskudt til senere afgørelse af konge og råd. Resultatet kender vi ikke.

Man kan undre sig over, at lokalbøndernes ting i Sømme Herred blev afholdt midt i byen, tæt ved domkirken. Det var heller ikke uden problemer: Folk kom drukne til tinge, der blev holdt ”ond tingskik”, og der skete ”megen utilbørlighed”, hed det i 1585, og det blev bestemt at flytte tingstedet til Bistrup uden for kongens jagthus, langt væk fra byens værtshuse.

Som et kuriosum kan nævnes, at hængning var forbeholdt forbrydere af hankøn. Henrettelser var offentlige forlystelser, og af anstændighedsgrunde kunne man ikke byde tilskuerne udsigten til en hængt kvinde, så kvinder blev i stedet sat levende i jorden, gerne med en spand over hovedet.

Helge Land Hansen
Vindinge Lokalhistoriske Forening

Kilder: Danske Domme 1375-1662, bd.1
Roskilde Bys Historie, bd.1
Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bd. 6